

ANDRIUS TAPINAS

**GENIJAI, PASIPŪTĒLIAI
IR ŽMOGŽUDŽIAI
SENIEJI MEISTRAI IR JŲ PAVEIKSLŲ PASLAPTYS**

LAIŠVĖS
MEDIA
GRŪP

2024

TURINYS

Autoriaus žodis † 6

Aidas Puklevičius. *Paveikslo, kurio taip niekas ir nenutapė, istorija* † 8

Ankstyvieji

Robert Campin. *Mérode altorius* (apie 1427–1432, Metropoliteno meno muziejus, Niujorkas) † 10

Jan van Eyck. *Arnolfinių portretas* (1434, Nacionalinė galerija, Londonas) † 24

Renesansas įsibėgėja

Giovanni Bellini. *Agonija sode* (1459, Nacionalinė galerija, Londonas) † 38

Sandro Botticelli. *Venera ir Marsas* (apie 1485, Nacionalinė galerija, Londonas) † 48

Interliudas: Musės Renesanso dailėje † 66

Didysis trio

Leonardo da Vinci. *Dama su šermuonėliu* (apie 1491, Čartoriskių muziejus, Krokuvą) † 76

Raffaello. *Atėnų mokykla* (1509–1511, Stanza della Segnatura, Vatikanas) † 90

Michelangelo. *Paskutinis teismas* (1534–1541, Siksto koplyčia, Vatikanas) † 104

Nyderlandų detalės

Hans Holbein Jaunesnysis. *Ambadoriai* (1533, Nacionalinė galerija, Londonas) † 120

Pieter Bruegel. *Medžiotojai sniege* (1565, Meno istorijos muziejus, Viena) † 136

Venecijos milžinai

Tiziano. *Urbino Venera* (1538, Uffizi galerija, Florencija) † 146

Tintoretto. *Vergo stebuklas* (1548, Akademijos galerija, Venecija) † 160

Paolo Veronese. *Vestuvės Kanoje* (1563, Luvas, Paryžius) † 172

Paolo Veronese. *Puota Levio namuose* (1573, Akademijos galerija, Venecija) † 182

Skandalistas ir jo mokinė

Caravaggio. *Vakarienė Emause* (1601, Nacionalinė galerija, Londonas) † 194

Caravaggio. *Šv. Jono Krikštytojo nukirsdinimas* (1608, Šv. Jono katedra, Valeta) † 204

Artemisia Gentileschi. *Judita, nužudanti Holoferną* (apie 1620, Uffizi galerija, Florencija) † 216

Paskutiniai senieji romantikai

Claude Lorrain. *Šebos karalienės išplaukimas* (1648, Nacionalinė galerija, Londonas) † 228

Canaletto. *Akmenskaldžių kiemas* (apie 1725, Nacionalinė galerija, Londonas) † 238

Gidas po Nacionalinę Londono galeriją † 254

Literatūros šaltiniai † 255

Iliustracijų šaltiniai † 256

AUTORIAUS ŽODIS

Sveiki,

labai gali būti, kad vartote šią knygą ir galvojate: „Ka čia dar šitas sugalvojo? Nusprendė dar ir dailės istoriku tapti? Iš kur tiek įžūlumo?“

Klausimai logiški. Įžūlumo ir naujų idėjų man niekada nestigo, bet tapti dailės istoriku tikrai nesiruošiu. Bent jau kol kas.

Tačiau esu labai susidomėjęs mėgėjas. Senujų Meistrų paveiksai mane visada traukė lyg magnetas. Bet, turbūt kaip ir daugelis jūsų, pastovėdavau muziejuje, pagalvodavau, kad labai gražu, ir keliaudavau toliau. Net ir ekskursijose su gidu dažnai sužinodavau tik tokius gana paviršutiniškus faktus. Logiška, juk gidai informaciją dažniausiai stengiasi pritaikyti „žaliems“ ir per tas porą valandų apžvelgti kuo daugiau paveikslų.

O noras žinoti ir suprasti daugiau, išsinagrinėti paveikslus iki smulčiausių detalių giliai many visada kirbėjo. Kirbėjo, kirbėjo ir šiomet išsiveržė į paviršių. Ėmiau skaityti knygas, mokslinius straipsnius, prenumeruoti įvairius vaizdo kursus ir net tris mėnesius Oksfordo universitete studijavau Italijos Renesanso dailę.

Imdavausi vieno paveikslo ir paleisdavau tik išgręžęs jį kaip kempinę: sužinojęs visas jo paslaptis ir išsiaiškinęs simbolius. O tai reiškia dešimtis skirtingų šaltinių: straipsnių, knygų, diskusijų, archyvinių dokumentų, vertimų.

Tada pradėjau rašyti dailės kūrinių apžvalgas ir skelbti savo Substack interneto platformos puslapyje.

Abejojau, ar kam nors tai bus įdomu, todėl paskelbęs pirmo paveikslo – Caravaggio „Vakarienė Emause“–

analizę netgi įdėjau apklausą, ar mano skaitytojams būtų įdomu sužinoti apie paveikslus daugiau.

Sulaukiau absoliutaus „taip, būtų labai įdomu“, todėl taip netikėtai rimtai ėmiausi šito projekto. Paveikslų skaičius augo ir rudenio gimė dar įžūlesnė mintis – išleisti knygą.

Knygą, kuri būtų lengvai parašyta, įdomi skaityti ir iki smulčiausių detalių analizuojanti pasirinktus dailės kūrinius. Nes su visa pagarba dailės istorijos profesionalams ir diplomuotiesiems dailės specialistams – jų knygas skaityti yra darbas.

O man norėjosi suteikti ir pramogą. Parodyti ne tik paveikslus ir jų detales, bet ir atskleisti to laikotarpio paslaptis bei intrigas, įterpti savo paties rašytus literatūrinius etiudus, dirbtinio intelekto sukurtas iliustracijas ir įvairius vaizdo įrašus iš savo kelionių po muziejus.

Knyga jokiais būdais nepretenduoja į kokį nors išsamų žinyną. Paveikslus pasirinkau subjektyviai laikydamasis tik lengvos chronologinės tvarkos ir neišklįsdamas iš Senujų Meistrų rėmų. Jums gali kilti logiški klausimai, kodėl, tarkime, pasirinktas tas, o ne kitas Tintoretto paveikslas, kodėl nėra Rubenso ar Rembrandto, kodėl sustojame ties XVIII amžiaus viduriu... O aš tik atsidusiu ir sumurmėsiu, kad jeigu jums ši knyga patiks, neišvengiamai gali atsirasti ir jos tęsinys.

Knyga skirta laikui smagiai ir turiningai praleisti, tad patogiai įsitaisykite, pasiimkite mėgstamą gėrimą ar užkandį ir keliaukime atskleisti Renesanso ir Baroko pasaulį.

Andrius

**AIDAS
PUKLEVIČIUS
PAVEIKSLO, KURIO
TAIP NIEKAS IR
NENUTAPĖ,
ISTORIJA**

Prieš porą metų teko nelaimė, o gal ir laimė, įsipainioti į projektą, susijusį su dailės istorija. Draugų šeima nuo seno karpė žymiausių paveikslų reprodukcijas, segė jas prie sienos ir bandė tarp šių spalvingų kortelių rasti priežastingumus.

Aš pats gerokai anksčiau kone kasdien ant savo feisbuko sienos įkeldavau po vieną klasikinę drobę, prie kurios prikerdavau kažką atseit sąmojingo, bet jau šių dienų tema. Tai nebuvo kažkas nauja, jau prieš daugelį metų taip smagindavomės kartu su žurnalo FHM skaitytojais. Dar vėliau socialiniuose tinkluose ėmė plisti klasikinio meno memų virusas (užsukite, jei turite laiko, į *classical art moderated* grupės feisbuką ar instagramą, nepasigailėsite).

Kad ir kaip ten būtų, ši nekalta pramoga užmovė man ant pakaušio meno žinovo aureolę. Todėl kai bičiuliai pasiūlė būtent man atrinkti 90 reikšmingiausių dailės kūrinių, juos sugrupuoti pagal epochas ir dar aprašyti, kuo jie reikšmingi, nelabai turėjau kur dingti.

Ir tik jau įsikinkęs į procesą supratau, kad mano anksčiau skaitytų kelių knygų (Hippolyte Taine „Philosophie de l'Art“, Michael Levey „From Giotto to Cezanne“ ir Lionginas Šepetys „Modernizmo metmenys“) nė velnio neužtenka tokiam atsakingam uždaviniui atlikti.

Ėmiau skaityti daugiau, slankioti po muziejus, riesti nosį išsiaiškinęs skirtumą tarp *tenebroso* ir *chiaroscuro* (pagūglinkite, tikrai neskaudės). Žodžiu, pasijutau kone Renesanso žmogumi.

Ir kai jau įsigyvenau į (kas, kad nediplomuoto, tačiau rafinuoto) meno istoriko-kritiko vaidmenį, sužinojau, kad tą patį daro Andrius Tapinas. Tik, kaip jam ir būdinga, kur kas atsakingiau nei aš ir ne priešokiais. Jis ir visą kursą apie Renesanso meną išklausęs, ir kone kas savaitę išguldęs klasikinio meno kūrinio istoriją su interpretacija. Kur jau ten man lygintis.

Vienintelė paguoda, kad Andrius bent jau modernizmo nesigviešia uzurpuoti, tai bent čia dar galiu puikuotis paviršutiniškomis žiniomis apie tai, kodėl Vincento van Gogho laišakai, laikui bėgant, vis tamsyn, o paveikslai – vis šviesyn. Ir kodėl, atvirkščiai, Claude Monet vandens lelijų serija vis tamsyn (nieko negaliu pasakyti apie jo laiškus).

Bet, kaip jau minėjau, šioje knygoje apie dalykus, atsiradusius drobėse nuo XIX amžiaus vidurio, nebus nieko, užtat apie reikšmingiausius Renesanso ir Baroko kūrinius – apščiai.

Patikėkite, paskaičius šią knygą, kitas jūsų apsilankymas muziejuje bus tikrai kitoks.

Turiningo skaitymo, pažinaus meno.

Aidas Puklevičius

Hans Holbein Jaunesnysis. *Ambasadoriai*. 1533.
Nacionālā galerija, Londonas

VYRIŠKA DRAUGYSTĖ IR KAUKOLĖ PO KOJOMIS

Tai vienas įdomiausių XVI amžiaus darbų – 1533 metais Hanso Holbeino Jaunesniojo nutapytas paveikslas „Ambasadoriai“. Šis meno kūrinys kupinas keistų simbolių ir dviprasmybių, dėl kurių ir šiandien galvas laužo dailės istorikai. Paveikslas „Ambasadoriai“ eksponuojamas Nacionalinėje galerijoje Londone.

Hans Holbein. Jaunesnysis.
„Midjourney“ programa sugeneruota iliustracija

1527-1533 metai. Labai neramūs laikai Europoje, kurios valdovai atidžiai stebi neprognozuojamo Anglijos karaliaus Henriko VIII elgesį. Jis yra vedęs Kotryną Aragonietę, tačiau su ja niekaip nesusilaukia vyriškos lyties įpėdinio ir jau kurį laiką norėtų skirtis, juolab kad jo akiratyje jau senokai šmėžuoja gražuolė Anne Boleyn.

1527 metais Henrikas VIII kreipiasi į popiežių Klemenzą VII prašydamas anuliuoti santuoką, tačiau popiežius griežtai atsisako. Dėl paprastos priežasties: tuo metu Romą yra užėmę ir siaubia Šventosios Romos imperatoriaus Karolio V kariai, o pats Karolis V yra Kotrynos Aragonietės sūnėnas ir net girdėti nenori, kad teta būtų patraukta nuo Anglijos sosto.

Henrikas VIII siunta, keičia patarėjus, kol pagaliau atsirenka tokius, kurie sako: „Jeigu taip, tai bala nematė.“ Jie ragina karalių ne tik mesti Aragonietę į šoną, bet ir apskritai atsiskirti nuo katalikų bažnyčios ir įkurti protestantišką Anglikonų Bažnyčią. Situaciją įdėmiai stebi ne tik Romos popiežius su imperatoriumi Karoliu V, bet ir Prancūzijos karalius Pranciškus I, kuriam irgi visiškai nesinori, kad protestantizmas įkeltų koją į Angliją arba kad nuo Romos nutrūkusi Anglija suartėtų su Prancūzijos priešu – imperatoriumi Karoliu V.

Hansas Holbeinas Jaunesnysis. *Henrikas VIII*.
1590. Nacionalinė antikos galerija, Roma

Pranciškus I su Henriku VIII buvo ne tik varžovai, bet ir savotiški diplomatiniai bičiuliai – 1518 metais jie sutarė vienas pas kitą įkurti ambasadas. Todėl nenuostabu, kad kylant įtampai prancūzai Londone norėjo turėti akis ir ausis. 1531 metais Prancūzijos karaliaus ambasadoriumi Londone paskiriamas Jeanas de Dinteville'is,

Hans Holbein Jaunesnysis. *Autoportretas*. Apie 1542–1543. Uffizi galerija, Florencija

Polisy dvaro valdovas ir Šventojo Mykolo ordino kavalierius. Viena iš jo užduočių – Prancūzijos karaliaus vardu sutaisyti Angliją ir Romą.

Londone J. de Dinteville'ui labai nepatinka, jis ilgisi savo Polisy pilies ir į tėvynę rašo laiškus, kuriuose skundžiasi oru, prasta sveikata ir apskritai save vadina „labiausiai melancholišku ir nuvargusiu ambasadoriumi, koks tik yra buvęs“.

Nesiseka ir diplomatinis darbas. Akivaizdu, kad Henrikas VIII nusiteikęs ryžtingai: jis išmeta Aragonietę iš rūmų ir 1533 metų žiemą Londone veda jau besilaukiančią Anne'ą Boleyn. Vestuvėse Prancūzijos karaliaus vardu dalyvauja ir J. de Dinteville'is.

1533 metų pavasarį ambasadoriaus nuotaiką praskaidrina gero draugo vyskupo Georgeso de Selvės vizitas. Neįtikėtino jaunumo – vos 25 metų – vyskupas irgi yra diplomatas ir, manoma, kad tai jo atsiveikimo viešnagė prieš išvykstant ambasadoriauti į Veneciją.

Štai tokiu metu į sceną įžengia vokietis-šveicaras tapytojas Hansas Holbeinas Jaunesnysis.

Turėdamas Erazmo Roterdamiečio rekomendacijas ir ieškodamas darbo 1526 metais H. Holbeinas atvyksta į Angliją, užmezga naudingus ryšius, porai metų grįžta į gimtąjį Bazelį, o nuo 1532 metų vėl darbuojasi Londone globojamas pačios Anne'os Boleyn ir karaliui Henriku VIII artimo Thomo Cromwellio. Nenuostabu, kad 1535 metais H. Holbeinas taps asmeniniu karaliaus Henriko VIII tapytoju, tačiau prieš tai – 1533 metais – jis dar gauna užsakymą nutapyti Prancūzijos ambasadorių Jeaną de Dinteville'į ir pas jį viešintį vyskupą G. de Selvę.

Štai nuo čia ir pradėkime H. Holbeino dvigubo portreto „Ambasadoriai“ analizę.

Iki XX amžiaus pradžios nebuvo aišku, ką tokius nutapė H. Holbeinas. Buvo siūlomi įvairūs variantai: nuo imperatoriaus Karolio V iki anglų politiko ir poeto Thomo Wyatto. 1900 metais viską išaiškino meno istorikė Mary Hervey, kuri savo knygoje įrodė, jog tai yra J. de Dinteville'is ir G. de Selvė. Aptardamas paveikslą vis priminsiu, kokius įrodymus surinko M. Hervey.

Pasižiūrėkime į paveikslo kompoziciją. H. Holbeinas paveikslą geometriškai dalija gana griežtai. Vertikalus pjūvis jį dalija į dvi dalis, skirtas dviem vyrams, tarp kurių yra stalas. Horizontalų pjūvį atitinka daiktai, sudėti ant stalo viršuje, ir daiktai, sudėti ant apatinės stalo lentynos, bei keistas daiktas, nutapytas pirmajame paveikslo plane apačioje.

Kas tai, paaiškėja tik pažvelgus į paveikslą iš labai aštraus kampo: gali net nupurtyti šiurpas pamačius į tave žvelgiančią anamorfinę kaukolę.

DU VYRAI

Pradėkime nuo abiejų vyrų. Kas jie tokie, jau žinome. Kada ir kodėl tapytas paveikslas – irgi. Ilgą laiką buvo manoma, kad paveikslą užsakė pats J. de Dinteville'is, nes vėliau būtent jis išsivežė paveikslą į savo Polisy pilį Prancūzijoje. Tačiau vis garsiau skamba teorija, jog vis dėlto užsakovas buvo G. de Selvé, kuris prieš išvykdamas dirbti į Veneciją norėjo savo draugui įteikti brangią atminimo dovaną.

Kokio stiprumo ryšys siejo abu vyrus, iki šiol sunku pasakyti. Dvigubi portretai Renesanso epochoje buvo gana retas dalykas, o du vyrai viename portrete iš viso beveik negirdėtas. Tam tikri faktai, regis, galėtų stiprinti mintį, jog jie buvo daugiau nei draugai. Susirašinėjime J. de Dinteville'is vyskupą vadina „intime ami“ – intymiuoju draugu. Dovana atminimui yra išskirtinai vertinga. Jie abu nebuvo vedę. Jeigu vyskupo atveju tai natūralu, tai kilmingos giminės paveldėtojas J. de Dinteville'is turėjo kurti šeimą ir tęsti giminę. Bet nesukūrė.

Tačiau Renesanso laikais vyriška draugystė buvo suprantama kiek kitaip nei dabar. Intymūs pokalbiai, bučiniai ir miegojimas vienoje lovoje buvo suprantama kaip „kūno dovanos“. Toks homoerotizmas buvo visuotinai priimtinas, skirtingai nuo homoseksualumo stigmatos tais laikais. Portrete jiedu nedemonstruoja vienas kitam jokių šiltų jausmų. Tad šių vyrų tarpusavio ryšys lieka mįslė. Be to, paveiksle jie tarsi atstovauja skirtingiems dalykams.

Polisy pilis, XVIII amžiaus spaudinys

J. de Dinteville'is – prabangai, žemiškajai galiai ir karingumui. Manoma, kad būtent taip apsirengęs jis dalyvavo karaliaus Henriko VIII vestuvėse: sunkus juodas paltas su lūšies kailiu, juodo velveto tunika ir rožinio šilko marškiniai po ja. Labai svarbūs yra keli akcentai: ant beretės H. Holbeinas pavaizdavo vos įžiūrimą kaukolę.

Tai vienas iš M. Hervey įrodymų, mat de Dinteville'ių giminės šūkis buvo „Memento mori“ („Atmink, kad mirsi“), o šiuos žodžius paveiksluose visada simbolizuoja kaukolė.

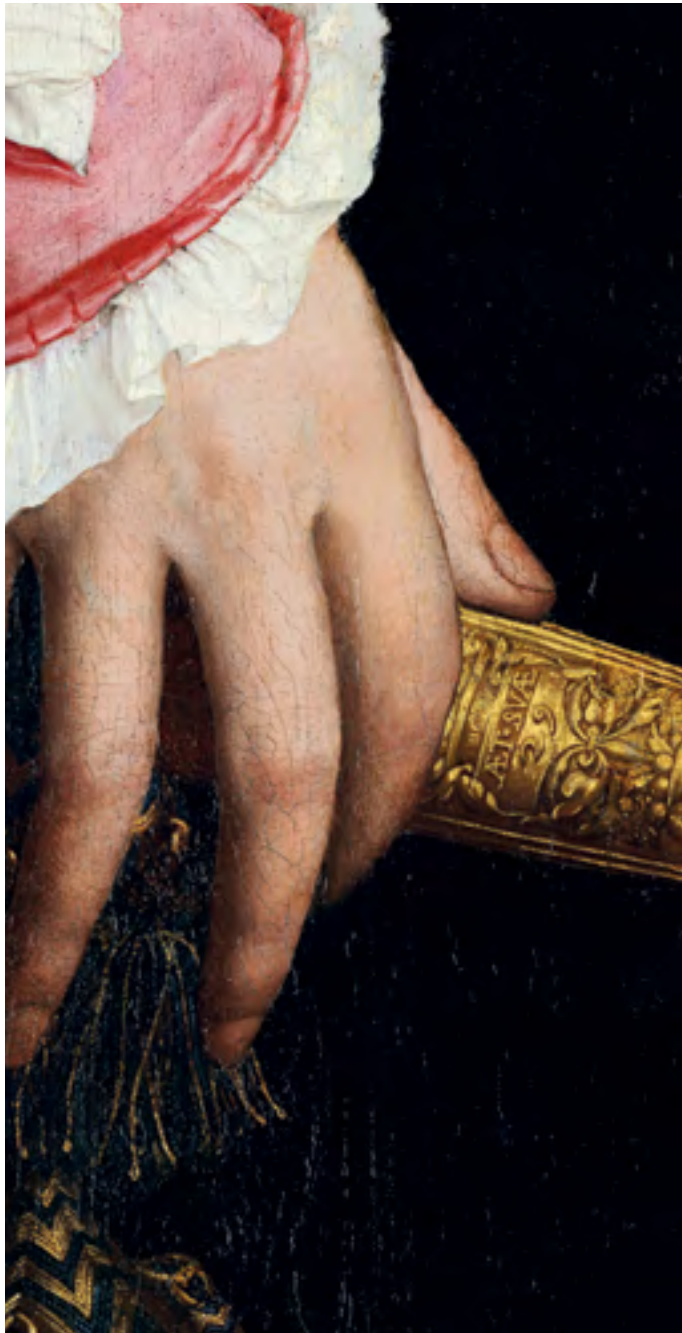

Ant kaklo J. de Dinteville'is turi masyvią aukso grandinę su pakabuku, vaizduojančiu šv. Mykolą. Tai įrodo, kad tuo metu J. de Dinteville'is buvo Šv. Mykolo riterių ordino narys ir norėjo tai pademonstruoti.

Tačiau įdomiausias yra rankoje laikomas durklas. Ant jo dėklo yra iškaldintas užrašas „AT Suae 29“, t. y. „Aetatis Suae“, „Tuo metu jam ėjo 29-ieji metai“.

Neįtikėtina, bet H. Holbeinas sugebėjo paveikslė paslėpti savo personažų amžių ir tai tapo dar vienu įrodymu M. Hervey, kuri suskaičiavo, kad būtent tiek metų 1533-iaisiais turėjo būti Prancūzijos ambasadoriui Londone. Dabar žvelkime į dešinę – į G. de Selvę.

Jis apsirengęs gerokai kukliau, jo drabužiai simbolizuoja dvasininko luomą, tad leidžia dominuoti J. de Dinteville'ui. Įdomu, kad G. de Selvė nedėvi vyskupo drabužių, nes, nors jau turi titulą, dar yra per jaunas, kad būtų oficialiai išventintas. Tad kiek jam metų? H. Holbeinas irgi pateikia atsakymą. G. de Selvės alkūnė yra padėta ant knygos, o ten jau matome pažįstamą užrašą – „Aetatis Suae 25“ – „Tuo metu jam ėjo 25-ieji metai“.

KILIMAS IR MOZAIKA

Dekoratyvūs paveikslo elementai turi politinio priskonio. H. Holbeinas atskleidžia ir kilimo aiškią kilmę: tai brangus turkiškas kilimas, primenantis Osmanų imperijos įtaką. Tokie kilimai buvo labai brangūs ir Renesanso epochoje namuose tikrai ant grindų negulėjo, o buvo kabinami ant sienų ar tiesiami ant stalų taip, kaip vaizduojama paveiksle.

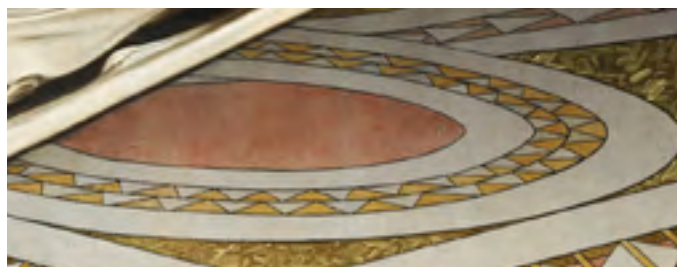
Kilimas iš Osmanų imperijos yra svarbus politinis akcentas, nes kaip tik tuo metu Prancūzijos karalius aktyviai flirtavo su Osmanų imperija mėgindamas atsverti imperatoriaus Karolio V įtaką žemyne ir sustiprinti prekybinius ryšius. Tad kilimas primena, kad Renesanso epochos Europoje osmanų vaidmuo buvo labai svarbus.

Įdomiausia grindų mozaika, kuri yra tokia pat kaip Vestminsterio abatijos grindų mozaika prieš didįjį altorių.

Būtent ant tokios mozaikos stovėjo karūnuojama Anne'a Boleyn. O gerokai vėliau – princas Viljamas per savo vestuves.

Taip H. Holbeinas pabrėžia būsimosios Anglikonų Bažnyčios svarbą.

Princo Williama ir Kate Middleton vestuvių akimirka. 2011.
Vestminsterio abatija, Londonas

DAIKTAI ANT VIRŠUTINĖS LENTYNOS

Žmonės žmonėmis, bet, ko gero, įdomiausi yra daiktai, kuriuos H. Holbeinas tikrai neatsitiktinai sudėliojo ant viršutinės ir apatinės stalo lentynų.

Viršuje matome astronominius instrumentus: dangaus gaublį, piemens cilindrinį ciferblatą, ekvinokcijos ciferblatą, kvadrantą, saulės laikrodį ir torketą, viduramžių astronominį instrumentą, galintį matuoti pagal tris koordinates – horizontą, pusiaują ir ekliptiką.

Į jų veikimo detales nesigilinsiu. Bet kyla klausimas: H. Holbeinas nebuvo astronomas, iš kur jis šiuos prietaisus gavo? Atsakymas – pasiskolino.

Štai kitas H. Holbeino portretas, kuriame pavaizduotas Anglijos karališkasis astronomas Nicholusas Kratzeris, kuris kaip tik ir laiko vieną iš instrumentų.

Tai labai didelė tikimybė, kad H. Holbeinas tiesiog paprašė N. Kratzerio paskolinti keletą daiktų.

Taigi viršutinė daiktų eilė simbolizuoja dangiškąjį pradą. Tačiau tai dar ne viskas. Išstudijavę instrumentus mokslininkai teigia, kad jie tiesiogiai ar netiesiogiai rodo tą pačią datą – 1533 metų balandžio 11 dieną, o tai yra – koks netikėtumas – Didysis Penktadienis prieš Velykas.

Hans Holbein Jaunesnysis. *Nikolajaus Kratzerio portretas*. 1528 m. Luvro muziejus, Paryžius

DAIKTAI ANT APATINĖS LENTYNOS

Ant apatinės stalo lentynos randame Žemės gaublij, knygą, skriestuvą, liutnią ir bažnytinį giesmyną. Visi daiktai įdomūs, bet įdomiausias turbūt gaublys. Jis tapo vienu svarbiausių įrodymų M. Hervey tyrime.

Gaublyje matome apverstą Europos žemėlapi. Prasiėjus reformacijai Europa iš tiesų apvirto aukštyn kojom ir galbūt tai mums nori pavaizduoti H. Holbeinas. Čia yra ir Paryžius, ir Roma, ir Genuja. Ir pakankamai aiškiai pažymėtas Polisy.

Realiai kelių šimtų žmonių kaimelis, bet čia stovi de Dinteville'ių pilis! Ir M. Hervey sudeda du plus du. Gaublyje yra ir kitų įdomių dalykų: jį kerta kelios raudonos linijos. Keliaujanti aukštyn per Atlantą yra vadinama Tordesillaso sutarties linija, kuri padalijo Naująjį Pasaulį (Šiaurės ir Pietų Ameriką): Šiaurės Amerika atiteko ispanams, o Brazilija – portugalams.

Gali būti, kad H. Holbeinas ją nubrėžė žinodamas Prancūzijos karaliaus Pranciškaus I reakciją: „Saulė

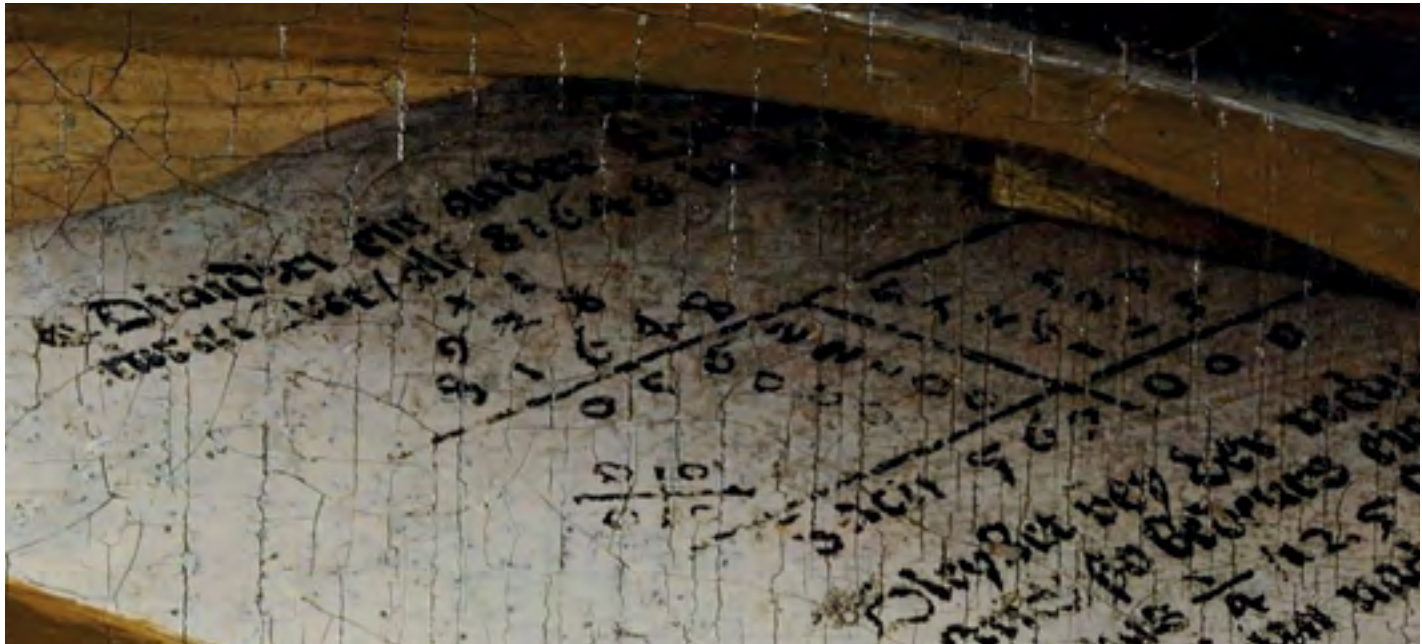
šviečia man kaip ir kitiems. Labai norėčiau Adomo testamentame pamatyti parašytą sąlygą, kuri atimtų iš manęs mano pasaulio dalį.“

1533 metais Europa buvo suskaldyta ne tik religijos, bet ir kolonizacijos. Istorikai atpažino šalia gaublio esančią knygą. Tai vokiečių astronomo ir matematiko Peterio Appiano knyga „Nauja ir patikima knyga, skirta mokytis skaičiavimo ir skirta prekybininkams“. Ji atversta ties puslapiu, kuriame P. Apianas aiškina dalybos

ypatumus. Knygoje matomas pirmasis žodis „Dividirt“.

Gali būti, kad čia H. Holbeinas paslėpė religinės ir kolonistinės atskirties padalintos Europos simbolį.

Liutnia nutapyta naudojant *foreshortening* techniką, kai daiktas atrodo trumpesnis nei yra iš tikrųjų ir taip sukuriama 3D iliuzija. Tačiau atkreipkite dėmesį: viena liutnios styga nutrūkusi. Ji nebeskambės harmoningai. Kaip nebeskambės katalikybės ir protestantizmo suskaldytos Europos giesmės.

Tačiau H. Holbeinas nori tikėti, kad dar yra vilties. Šalia liutnios guli atverstas religinis giesmynas. Sprendimas rizikingas, nes tai ne katalikų giesmės. Tai 1524 metais išleistas pirmasis protestantiškojo choralo rinkinys „Bažnytinių giesmių knygelė“ („Geystliche gesangk Buchleyn“), kuriam įvadą parašė pats Martinas Lutheris.

Kairiajame puslapyje yra giesmė „Veni, Sancte Spiritus“ (Šventa Dvasia, pas mus ateik“), tradiciškai laikoma bažnyčios vienybės simboliu.

O dešiniajame puslapyje – dar viena Lutherio giesmė („Žmogau, ar nori gyventi laimingai“), glaustai aptarianči dešimt Dievo įsakymų. Realiame giesmyne šios giesmės nėra viena šalia kitos, tačiau dešimt Dievo įsakymų yra svarbūs ir protestantams, ir katalikams.

Įdėdamas liuteronų giesmyną šalia katalikų vyskupo G. de Selvės H. Holbeinas optimistiškai tiki, jog bažnyčia gali susivienyti ir grįžti į pirminę būseną. Deja, jo optimizmas liko nepagrįstas.

Taigi ant apatinės lentynos sudėtas žemiškasis pradas, o paveikslą uždaro mirties simbolis – žymioji anamorfinė kaukolė. Mokslininkai iki šiol nesutaria, kodėl H. Holbeinas nutapė ją būtent taip. Vieni mano, kad tai noras šokiruoti ir dar kartą priminti „Memento mori“. Kiti – kad dailininkas tiesiog norėjo pasirodyti, koks yra „kietas“. Treti teigia, kad H. Holbeinas jau žinojo, kur ir kaip bus pakabintas paveikslas Polisy pilyje ir kad lipantieji laiptais pamatys jo darbą būtent tokiu kampu, kur kaukolė matosi geriausiai. Taigi, dangiškasis, žemiškasis ir mirtingasis pradai susijungia. O kas laimės? H. Holbeinas sako, kad mirties nereikia bijoti.

Mūsų akys nukrypsta į visiškai nediduką, viršutiniame dešiniajame paveikslo kampe paslėptą Nukryžiuotąjį, kuris tarsis iš viršaus žvelgia į visą situaciją.

Ir tada tampa aišku, kodėl astronominiai instrumentai rodo balandžio 11 dieną – Didįjį Penktadienį. Jėzus Kristus nukryžiuotas, bet jau tuoj prisikels ir pažadės amžinąjį gyvenimą visiems juo tikintiems.

Kaip matome, iškelta nemažai teorijų ir hipotezių. Tačiau Hanso Holbeino Jaunesniojo šedevrui jau beveik 500 metų, o jo paslaptys vis dar neatskleistos. Kai būsite Londone, būtinai užsukite į Nacionalinę galeriją ir patys patyrinėkite dailininko paslėptus simbolius.

**PIETER
BRUEGEL
MEDŽIOTOJAI
SNIEGE**

Pieter Bruegel (vyresnysis). *Medžiotojai sniege / Žiema*. 1565.
Meno istorijos muziejus, Viena

MELANCHOLIŠKA NYDERLANDŲ MEISTRO HIPNOZĖ

Pieter Bruegel.
„Midjourney“ programa sugeneruota iliustracija

– Man šalta net žiūrėti į šitą vaizdą, – siurbtelėjęs maloniai gvazdikėliais kvėpiančio karšto vyno į susirinkusiuosius atsisuko juodai apsirengęs vyras. Priešais paveikslą jis stovėjo vienas, kiti pirklio svečiai stengėsi laikytis atokiau.

Teologo Joanneso Molanuso reputacija visiems buvo žinoma. Tai jis prieš kelerius metus Trento taryboje pradėjo kone ant pirštų aiškinti, ką ir kaip turi vaizduoti tapytojai, kad nepažeistų Šventosios Bažnyčios dogmų. Katalikiškose šalyse Molanuso „rekomendacijos“ būdavo priimamos kaip taisyklės, o štai protestantai paklusti neskubėjo, tad garbusis teologas nusprendė aplankyti ir įtikinti nepaklusniusios patys. Kad ir prie karšto vyno taurės.

– Tikrai taip, – pritarė vakarėlio šeimininkas Nicolasas, kaip sekundantas visą laiką laikydamasis tarp vietinių svečių ir atvykėlio iš Leuveno, kad tik, gink Dieve, garbingų žmonių susibūrimas nevirstų rietynėmis.

Nicolasas Jongellinckas buvo pasiturintis Antverpeno pirklys ir labai saugojo savo reputaciją, o Antverpeno grietinėlė mielai priimdavo jo kvietimus apsilankyti užmiesčio viloje, nes jiems palinksminti šeimininkas nuolat sugalvodavo kažką nauja.

Kad ir šiandien. Jongellinckas pristatė jo užsakymu meistro P. Bruegelio nutapytą kolekciją: šešis metų laikus vaizduojančius paveikslus, jau pakabintus ant visų keturių valgomojo, kur netrukus tarnai pradės nešti garuojančius gardumynus, sienų.

Molanusas kaip tik stebėjosi į vieną iš paveikslų,

vaizduojančių žiemos panoramą ir iš miško grįžtančius medžiotojus.

– Meistras Bruegelis ir man sakė, kad tapė būtent pernykštę žiemą, kai net tvoros poškėjo nuo šalčio.

– Kvėpuoti baisu buvo, – papildė kažkas iš svečių.

– Paukščiai iš dangaus krito, – pridūrė dar kitas.

– Kūdikių išsčiose sustingdavo.

Molanusas staigiai atsisuko.

– O ar pagalvojote, kodėl visa tai, garbieji ponai? Ar pamąstėte, kodėl Viešpats Visagalis nusprendė taip žiauriai nubausti jūsų žemes? Ar tik ne dėl to, kad nuodėmėje skęstate? Kad vis dar Vitenbergo eretiko tezes kaip asilai šieną gromuliuojate?

Pirklio salone stėjo nejauki tylą. Teologas rūščiai apžvelgė susirinkusiuosius, kurie vengė susidurti su juo žvilgsniais, ir žengė arčiau šeimininko Jongellincko.

– Aš vertinu tamstos meilę liaudies menui, pone Nicolasai, bet leiskite paklausti. Šitas ponas, – Molanusas mostelėjo į paveikslą, – gerai žinomas, jei neklystu, net ir „Valstiečiu“ vadinamas. Ir čia, taip supraskim, tapo žiemą. Ne žiemą, kai Betliejuje gimė mūsų Atpirkėjas, bet žiemą, kai jus ištiko Viešpaties bausmė už eretiškas nuodėmes. Ar jums tai normalu, pone Nicolasai, leiskite paklausti? Ar jums tai normalu – savo valgomajame laikyti šitą nuodėmės priminimą?

Su dubenimis į valgomąjį įžengę tarnai nutraukė Molanuso monologą. Svečiai patraukė prie stalo, bet iš veidų buvo matyti, kad Jongellincko vakarėlis sugadintas nepataisomai.

Iš tiesų Europa seniai nebuvo mačiusi tokios šaltos žiemos kaip tais 1564–1565 metais. Tai buvo šalčiausia amžiaus žiema. Vėliau istorikai šį ilgesnį periodą pavadins „Mažuoju ledynmečiu“. Buvo taip šalta, kad ant užšalusių ežerų ir upių vietiniai drąsiai įrengdavo nuolatinės prekyvietes. Tačiau nuolat trūko maisto, dėl to kildavo epidemijos ir maištai. Dauguma dėl šalčių kaltino raganas ir taip buvo nužudyta tūkstančiai nekaltų moterų. Apie tai vėliau užsimins Williamas Shakespeare'as savo „Makbete“.

Teologas Joannesas Molanusas rašydamas apie Brabanto regioną, kuriame gimė P. Bruegelis, teigė, jog 1564 metų žiema buvo „nesuvokiamai žiauri“: dėl jos vargetos netekdavo nosių ir rankų, iš dangaus krisdavo paukščiai.

Tokiame fone atsirado paveikslas „Medžiotojai snige“, kuris vienas pirmųjų Vakarų pasaulyje vaizduoja žiemos kraštovaizdį.

Turtingas Antverpeno bankininkas Nicolasas Jongellinckas 1565 metais P. Bruegeliiui pateikė užsakymą nutapyti metų laikų ciklą. Visus metus tapytojas

nusprendė įsprausti į šešis paveikslus: „Medžiotojai snige“ (sausis – vasaris); „Niūri diena“ (ankstyvas pavasaris); „Pavasaris“ (dingęs paveikslas); „Šienapjūtė“ (vasaros pradžia); „Derliaus nuėmimas“ (vėlyva vasara); „Bandos sugrįžimas“ (vėlyvas ruduo).

N. Jongellinckas pasikabino paveikslus ant visų keturių savo užmiesčio vilos valgomojo sienų. Po N. Jongellincko mirties paaiškėjo, kad jis paliko didžiules skolas, todėl jo turtas buvo išdalytas ir paveikslai greičiausiai atiteko Antverpeno miestui, kuris 1594 metais padovanojo juos Austrijos erchercogui Ernestui Habsburgui. Gal ir gerai, nes 1584 metais Ispanijos kariuomenės šturmo metu Jongellincko rezidencija buvo sudeginta iki pamatų.

Pieteris Bruegelis turėjo net kelias pravardes. Labiausiai prilipo „Valstietis Bruegelis“ dėl jo pomėgio tapyti valstiečių, į kuriuos tuo metu nei aristokratai, nei buržua nekreipė dėmesio, kasdienybę. Taip dailininkas atliko tam tikrą šviečiamąją misiją – rodyti savo klientams ir jų draugams, kad valstiečiai yra tokie pat žmonės, turintys tokių pačių džiaugsmų, vargų ir ritualų.

Pieter Bruegel. Paveikslas *Dailininkas ir pirkėjas* fragmentas.
1565. Albertina, Viena

Drauge P. Bruegelis romantizuoja valstiečius, sušvelnina jų gyvenimo sąlygas ir apsaugo savo paveikslų žiūrovus nuo tokių nemalonių minčių kaip badas, skurdas ir ligos, socialinis nepasitenkinimas ir maišto nuotaikos.

Koks jausmas apima žvelgiant į paveikslą? Asmeniškai mane – žvarba. Ne šaltis, o žvarba. Juk būna –10 šalčio, bet šviečia saulė, po kojomis gurgžda sniegas ir tada šalta, bet smagu. Ir būna –5 šalčio, kai dangus cepelininis, žvarba eina per visą kūną, o jutiminė temperatūra kaip prie –25. P. Bruegelio paveiksle būtent tokia žvarba. Jis pabrėžia ją pilkšvais, melsvais ir žalsvais tonais. Ledas atrodo tvirtas ir ne pirmos savaitės senumo, be prošvaisčių nykus dangus atrodo tuoj pratrūks sniego audra, kuri nužudo viltis apie ateisiantį pavasarį. P. Bruegelis aiškiai rodo – tai tuštumos, plikų medžių, melancholijos ir mirties metų laikas. Tačiau tuo pat metu jo vaizduojami žmonės tarsi sako: „Na ir kas? Mes vis tiek prasimansim veiklos ir pramogų.“

Ką mes matome paveiksle? Padalykime jį į keturias skirtingas dalis: dvi viršuje, šalia mūsų, trečią – apačioje ir ketvirtą – tolumoje.

Žvilgsnis iš karto sustoja ties pagrindiniais paveikslo veikėjais – grįžtančiais medžiotojais. Medžioklė akivaizdžiai nenusisekė.

Ir žmonės, ir šunys atrodo pavargę ir nukabinę nosis. Vienintelis laimikis – ant nugaros užsimesta nedidelė lapė. Ilgos medžiotojų ietys greičiausiai buvo skirtos kokiai stirnai ar elniui nudobti, tačiau jie priversti tenkintis lapę. Arčiausiai mūsų esanti figūra net pasvirus į priekį, gal ji taip mėgina apsisaugoti nuo kiaurai košiančio vėjo?

Medžiotojai praeina pro valstiečius, kurie smuklės kieme ruošiasi svilinti kiaulę.

Smuklės atributai labai svarbūs. Smuklė vadina si „Dit is Guden Hert“ („Tai auksinis elnias“), o iškaboje pavaizduotas medžiotojų globėjas šv. Hubertas. Iškaba nutrūkusi nuo vieno vąšo ir kabo kreivai.

Pakrypusi iškaba tampa dar vienu nesėkmingos medžioklės simboliu – rezultatais nepatenkintas ir pats šventasis. Ir galbūt dėl to valstiečiai prie smuklės nekreipia dėmesio į medžiotojus.

Ant šakų tupi varnos, o paveikslo viduryje lanką režia šarka. Abi šias paukščių rūšis P. Bruegelis mėgo naudoti kaip nesėkmės simbolius, o Nyderlanduose šarkos buvo siejamos su velniu.

